

при непрекъснато нарастващи ефекти от мащаба, т.е. увеличаваща се производителност вследствие на нарастването на разделението на труда и специализацията, се явява труден за решаване проблем (Ulph, Ulph, 1975, с. 355). Ако е в сила Законът на Сей и в икономиката в даден момент се наблюдава автономно повишение на предлагането (например предизвикано от техническия прогрес), то последното ще доведе автоматично до възникване на равно нарастване на съвкупното търсене, т.е. до разширение на пазара. Увеличаването на размера на пазара според тезата на Смит ще предизвика ново нарастване на продуктивността чрез стимулиране на разделението на труда и специализацията, която ще повиши предлагането, и т.н. в една безкрайна спирала. Това, което класическите икономисти (а и много от по-късните им, та дори и съвременни последователи) не отчитат в разсъжденията си, е, че наред с нарастване на ефективността на производството феномените на разделението на труда и специализацията причиняват разходи, които именно се явяват ограничителен фактор пред безкрайното нарастване на пазарите. Такова гледище откриваме в работите на Ароу: “(обяснението чрез) пазарните провали не е абсолютно, по-добре е да използваме по-широка категория, тази на трансакционните разходи, които като цяло възпрепятстват, а в определени случаи и блокират възникването на пазари” (Arrow, 1969, с. 48); на Стиглиц: “Самата непълнота на пазарите може да бъде обяснена с трансакционните разходи” (Stiglitz, 1995, с. 33) и, разбира се, е определящо при Норт. Ако действително трансакционните разходи ограничават изгодите от размяната, породени от нарасналата продуктивност вследствие на разделението на труда и специализацията, т.е. като компонент от съвкупните разходи се развиват в обратна посока с тази на спадащите трансформационни (за промяна на физическите свойства на благата) разходи и така противодействат на общото нарастване на ефективността, то те са съществен фактор за икономическото развитие на дадено общество, “(в) същност разходите за взаимодействие са ключът към икономическите резултати на стопанствата” (North, 1987, с. 420). Въмъкнати в неокласическата обяснителна парадигма, трансакционните разходи ще възпрепятстват растежа, когато пределните ползи от увеличението на разделението на труда и специализацията се изравнят с пределните разходи за осъществяване на сделките. Превишението по-нататък от страна на съвкупните трансакционни разходи на съвкупните печалби от разделението на труда и специализацията би означавало пълно блокиране на търговията, и макар този вариант да е малко вероятен в съвременните икономики като цяло, той не може да бъде изключен за отделни сфери на стопанството. Такъв извод означава, че липсата на размяна и разделение на труда може да се окаже теоретично превъзхождаща ситуация спрямо размяната и разделението на труда, нещо, което би оборило един от традиционните постулати на икономическата наука. Що се отнася до разви-